
UDK: 81:398.12
Izvorni znanstveni članak
Primljen 23. IV. 2016.

SANJA VULIĆ
Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
sanja.vulicc@gmail.com

O KORIZMENOME RAZDOBLJU U AUTOHTONIM HRVATSKIM ZAJEDNICAMA SJEVERNO I SJEVEROISTOČNO OD HRVATSKE S ETNOLINGVISTIČKOGA ASPEKTA

Sažetak

Etnolingvistička analiza pučkih blagdanskih imena i liturgijskih razdoblja podrazumijeva njihovu dijalektološku analizu, uključujući i frazeme te eventualne poslovice vezane uz pojedine svetačke spomendane, uz pojedine blagdane i svetkovine te određena liturgijska razdoblja. Tema su ovoga rada izabrana pučka imena korizmenih nedjelja, Velikoga tjedna i dana u Svetome trodnevlju u hrvatskim autohtonim zajednicama sjeverno i sjeveroistočno od Hrvatske. Primjeri pučkih imena koje je autorica rada prikupila terenskim istraživanjem redovito su akcentuirani, a ostali su navedeni na način na koji su zabilježeni u publikacijama iz kojih su ekscerpirani. Razmatrani primjeri jasno potvrđuju da su analizirana pučka imena dobar pokazatelj podrijetla pojedine autohtone skupine Hrvata u dijaspori. O tome svjedoče ne samo leksičke nego i dijalekatne jezične značajke tih imena. Zaključuje se da su ta pučka imena u različitim govorima autohtonih zajednica u hrvatskoj sjevernoj i sjeveroistočnoj dijaspori uglavnom sukladna imenima koja se rabe u matičnoj domovini. Inojezični utjecaji većinskoga naroda snažnije su izraženi samo u pojedinim mjesnim govorima, tj. u mjestima u kojima veći broj desetljeća izostaje bogoslužje na hrvatskome jeziku.

Ključne riječi: Hrvati, sjever, dijaspora, korizma, etnolingvistika

Uvodne napomene

Pučke pobožnosti u korizmi u hrvatskome su narodu bile i još su uvijek prilično zastupljene, kako u prvome, vremenski dužem dijelu korizmenoga razdoblja (tj. od Pepelnice do Cvjetnice, odnosno šeste, a ujedno i posljednje korizmene nedjelje), a osobito u drugome, vremenski kraćem, ali zato težišnom dijelu korizme (tj. od Cvjetnice do Velike subote). Unatoč tomu, pučka imena korizmenih nedjelja, osobito prvih četiriju, uglavnom su na leksičkoj razini sukladna imenima zabilježenim u katoličkim kalendarima. Usto, u brojnim se hrvatskim mjesnim govorima u dijaspori pučka imena tih četiriju korizmenih nedjelja uopće ne rabe. Zbog toga se leksička raznolikost pojedinih hrvatskih narječja i dijalekata vrlo rijetko odražava u pučkim imenima tih nedjelja u mjesnim govorima autohtonih zajednica Hrvata u sjevernoj i sjeveroistočnoj dijaspori. Ti govori pripadaju svim trima hrvatskim narječjima, a u okviru pojedinih narječja različitim dijalektima. Riječ je o čakavskim te o vrlo arhaičnim štokavskim mjesnim govorima Hrvata u selima duž austrijsko-mađarske državne granice te čakavskim govorima u blizini austrijsko-slovačko-mađarske tromeđe, zatim o kajkavskim govorima pomurskih Hrvata u Mađarskoj (sjeverno od našega Međimurja), o kajkavskim i arhaičnim štokavskim govorima Hrvata u mađarskome dijelu Podravine, arhaičnim štokavskim govorima bošnjačkih Hrvata (u okolini Pečuha u mađarskome dijelu Baranje), o temeljno čakavskome govoru danas na žalost već u potpunosti pomađarenih Hrvata u Hajmašu (pedesetak km sjeverno od Pečuha, odnosno 12 km istočno od Dombovara)¹, o arhaičnim štokavskim govorima šokačkih i rackih Hrvata te novoštokavskim govorima bunjevačkih Hrvata u mađarskome dijelu Bačke, također o novoštokavskim govorima Hrvata koji žive u naseljima na Dunavu u blizini Budimpešte. Primjeri pučkih imena koje je autorica ovoga rada prikupila terenskim istraživanjem redovito su akcentuirani²,

1 Budući da je govor Hrvata u Hajmašu istražen i opisan, etnolingvistička dijalektološka građa iz toga govora uključena je u ovu analizu. Predci hajmaških Hrvata su se iz središnje Hrvatske u Mađarsku preselili godine 1715.

2 Analiziranu etnolingvističku dijalektološku građu, uz koju nije naveden izvor, autorica ovoga rada prikupila je osobnim terenskim istraživanjem: u Pinkovcu u Austriji u srpnju 1990.;

a ostali su u pravilu navedeni na način na koji su zabilježeni u publikacijama iz kojih su ekscerpirani.

1. Etnolingvistička analiza

Premda se korizmene pučke pobožnosti još uvijek održavaju u mnogim naseljima u kojima žive Hrvati pripadnici autohtonih zajednica u sjevernoj i sjeveroistočnoj dijaspori, hrvatska pučka imena prvih četiriju korizmenih nedjelja malo su gdje još u uporabi, npr. u ikavsko-jekavskim govorima šokačkih Hrvata u mađarskome dijelu Baranje, u naseljima Olas i Semartin. U tim se govorima, kao što je i inače uobičajeno u Hrvata, prva korizmena nedjelja naziva *Čista nedjelja*. Zanimljivo je da u Olasu te nedjelje nije vladalo uobičajeno korizmeno pokorničko raspoloženje jer se, prema zapisima etnografa Đure Frankovića, u kasnim popodnevnim satima pred vinskim podrumima zapalila vatra i „oko vatre pjevalo i veselilo“. Mladež je na pašnjacima zapalila vatru, pjevala, plesala i veselila se, obično do 9 ili 10 sati na večer (usp. Franković, 2011: 171). Šokački Hrvati ikavci u selu Santovu u mađarskome dijelu Bačke, kao i oni u dijelu Bačke koji je danas u državi Srbiji (npr. u mjestima Monoštor, Sonta), rabe pučko ime *Čista nedilja*. Bunjevački Hrvati u Bačkoj rabe ime *Čista nèdilja* (usp. Sekulić, 2005: 318). Ime je te nedjelje s jedne strane povezano s korizmenim pokajničkim čišćenjem od grijeha, a s druge strane korespondira s jednim od pučkih imena prvoga dana u

u Frakanavi u Austriji u lipnju i srpnju 1991.; u Novom Selu u Austriji u srpnju 1991.; u Filežu u Austriji te u Novom Selu u Slovačkoj u kolovožu 1992.; u Bandolu u Austriji te u Undi, Židanu, Plajgoru i Prisiki u Mađarskoj u srpnju 1993.; u Bajngrobu, Kalištrofu, Longitolju, Mučindrofu, Malom Borištofu, Šuševu, Mienovu i Gerištofu u Austriji u srpnju 1994.; u Bielom Selu i Pandrofu u Austriji te u Hrvatskom Jandrofu u Slovačkoj u lipnju 1995.; u Čunovu u Slovačkoj u srpnju 1995.; u Pajngrtu, Otavi, Rasporku i Cindrofu u Austriji u kolovožu 1996.; u Hrvatskom Grobu u Slovačkoj u lipnju 1997. te u Hajmašu u Mađarskoj u srpnju 2004. Usporedbenu etnolingvističku građu iz Hrvatske koja se spominje u ovome radu, a uz koju nije naveden izvor, autorica je prikupila osobnim terenskim istraživanjem u Podravskim Sesvetama u svibnju 1992.; u Jelsi na Hvaru u srpnju 1992.; u Molvama u Podravini u lipnju 1996. te u Velom Ižu na otoku Ižu u studenome 1998. Početkom 1992. zabilježila je primjere iz govora prognanika iz Luča u Baranji, koji su tada boravili u Zagrebu. Usporedbenu etnolingvističku građu iz Sonte i Monoštora u dijelu Bačke koji je danas u granicama države Srbije prikupila je osobnim terenskim istraživanjem u travnju 2008.

korizmi (*Čista sri(je)da*), jer je to, nakon dužega razdoblja, prva nedjelja bez ikakva mrsnoga jela, a usto se jela pripremaju u posuđu s kojega su na Čistu srijedu potpuno uklonjeni svi tragovi masti.

Za drugu se korizmenu nedjelju u Santovu, Monoštoru i Sonti rabi ime *Páčista nedilja*. U Semartinu se rabi ime *Pačista nedjelja*. Bunjevački Hrvati u Bačkoj govore *Pačista nèdilja* (usp. Sekulić, 2005: 318). Ime *Pačista nedjelja* doslovce znači 'nedjelja koja dolazi nakon, tj. poslije Čiste nedjelje' (usp. Boryś, 1973: 73). Naime, prefiks *pa-*, koji je praslavenskoga podrijetla, ima značenje 'poslije, nakon, opet, ponovo' (usp. Brabec – Hraste – Živković, 1958: 176; Skok, 1972: 583).

Poznato je da se treća korizmena nedjelja zove *Bezimena* jer te nedjelje nema posebnih liturgijskih sadržaja. U Semartinu se rabi fonološka inačica *Brezimena nedjelja*. Prvi dio pridjevske tvorenice *brezimen-*, *-a*, *-o* sačinjava prijedlog *brez* koji je nastao križanjem istoznačnih prijedloga *bez* i *prez* koji su oba praslavenskoga podrijetla. U Santovu se rabi inačica *Brezimena nedilja*. Isto je u Šokaca u Bačkoj s druge strane granice (npr. *Brezimenâ nedilja* u Monoštoru), ali (za usporedbu) i u pojedinim čakavskim govorima u Hrvatskoj (npr. *Brèzimena nedilja* u Velom Ižu na otoku Ižu). U bunjevačkih Hrvata u Bačkoj je *Brezimena nèdilja* (usp. Sekulić, 2005: 318).

Četvrta se korizmena nedjelja naziva *Sredoposna* jer obilježava središtu korizmenoga razdoblja, a time i sredinu korizmenoga posta. Tvorbeno značenje pridjeva *sredopostan*, *sredoposna*, *-o* jest 'koji je u sred(ini) posnoga razdoblja'. Sukladno tomu, bunjevački Hrvati u Bačkoj rabe ime *Sridoposna nèdilja* (usp. Sekulić, 2005: 318). U šokačkome Semartinu u mađarskoj Baranji govori se *Sredoposna nedjelja*, u Santovu u Bačkoj *Sridoposna nedilja*, u Monoštoru *Sridoposnâ nedilja*, a u Sonti *Sridopösna nedilja*.

Među Hrvatima koji žive duž austrijsko-mađarske državne granice najbrojnija su naselja u kojima žive govornici čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta. Tim dijalektom govore i Hrvati u naseljima blizu austrijsko-slovačko-mađarske tromeđe. Njihovi predci potječu iz središnje Hrvatske, a uglavnom su iselili u 16. stoljeću. U tim se čakavskim i temeljno čakavskim naseljima danas još rabe hrvatska pučka imena

samo dviju posljednjih korizmenih nedjelja. Pretposljednju, tj. petu korizmenu nedjelju, Glušnicu, nazivaju po pučkome običaju zamotavanja svih raspela u kući u crne tkanine te prekrivanja crkvenih oltara tamnim tkaninama³. Budući da se u tim čakavskim govorima čuva stari inicijalni skup *čr-* (sa slogotvornim *r* ili sa slijedom *er*), za petu korizmenu nedjelju rabi se pučko ime *Črna⁴ nedija* (Gerištof u Austriji), *Črna nedija* (Frakanava u Austriji, Unda i Koljnof u Mađarskoj), *Černa nedija* (Mučindrof i Šuševo u Austriji, Židan, Plajgor i Prisika u Mađarskoj), *Črna nedilja* (Bajngrob u Austriji), *Črna nedilja* (Otava i Cindrof u Austriji), *Črna nedilja* (Novo Selo u Austriji, Hrvatski Jandrof i Čunovo u Slovačkoj), *Černa nedilja* (Filež⁵ u Austriji). Prema pučkoj meteorologiji za poljodjelce nije dobro ako na tu nedjelju pada kiša, pa je u Frakanavi poznata poslovice: *Ako na Črnu nediju guôdina curî⁶ uônda je za sejâka têska z'emja va dêlu*. S tim je povezana i druga poslovice iz sela duž austrijsko-mađarske granice, koja glasi: *Ako je m'okra Č(e)rna ned'i(l)ja va žiêtvi niêtê bit ôbi(l)ja* (tj. bit će slaba žetva).

Kad je riječ o imenu pretposljednje korizmene nedjelje, na razmatranome je području iznimka Hrvatski Grob u Slovačkoj (sjeveroistočno od Bratislave), čiji je govor pod snažnim utjecajem slovačkoga jezika, pa se kao ime pretposljednje korizmene nedjelje rabi slovakiizam *Smrtna nedila* (prema slč. *Smrtná nedel'a*).

Za razliku od Hrvatskoga Groba, pučko ime za petu korizmenu nedjelju, sukladno onima u Austriji i zapadnoj Mađarskoj, može se susresti drugdje u sjevernoj dijaspori, npr. *Crna nêdilja* u temeljno čakavskome govoru Hajmaša kraj Pečuha. To je ime, među inim, jedan od pokazatelja kako su potomci nekadašnjih iseljenika iz središnje Hrvatske, čiji govor temeljno pripada čakavskomu ikavsko-ekavskom dijalektu, očuvali katoličko nazivlje i blagdanska imena iz staroga kraja. Hajmaško ime *Crna nêdilja* također je u skladu s promjenom koja se, pod utjecajem

3 Danas se obično rabe tamnoljubičaste tkanine umjesto crnih.

4 U čakavskim govorima duž austrijsko-mađarske granice te na austrijsko-slovačko-mađarskoj tromeđi nerijetko se može čuti specifični poludugi naglasak, blago uzlazne intonacije, za koji se u ovome radu rabi znak ". Taj naglasak nije fonološki relevantan.

5 U Filežu se govori: *Černa nedilja je četrnâjs dân pred V'azmi*.

6 Tj. ako pada kiša.

doseljenih štokavaca, u tome temeljno čakavskom govoru dogodila još prije preseljenja u Mađarsku. Naime, stari inicijalni skup *čr-*, koji se inače često susreće u čakavskim govorima, bio je očuvan u hajmaškome govoru samo u primjeru *črîp*. U ostalim se primjerima dogodila promjena *čr- > cr-*, tj. *čr̂n*, *čr̂no*, *čr̂v*, *čr̂ven*, pa je zato u Hajmašu *Crna nẽdilja*. U šokačkome Santovu također se govori *Crna nedilja* (usp. Franković, 2011: 176). Iz Santova potječe idući zapis: „Crna nedilja je 5. korizmena nedilja ... tu se svako u crno ruvo sprimio. U crkve vriž oltarskoga sakramenta je slika Marijinog Uznešenja u nebo. Na Crnu nedilju ta slika i sveti kipovi bili su uviti u crno platno“ (usp. Franković, 2011: 176). Sukladno se ime susreće, u različitim fonološkim inačicama, u pojedinim hrvatskim kajkavskim govorima u domovini, npr. u Molvama u Podravini *C`rna ned`ilja*.

Svi navedeni primjeri, iz čakavskih govora u Austriji i Slovačkoj, iz čakavskih i arhaičnih štokavskih govora u Mađarskoj te iz kajkavskoga govora Molvi u Hrvatskoj, nedvojbeno pokazuju da je riječ o starome hrvatskom imenu pete korizmene nedjelje, koje se najviše očuvalo u petrificiranim govorima u dijaspori.

Inače, u većini se hrvatskih govora za petu korizmenu nedjelju rabi pučko ime koje je motivirano običajem vezivanja zvona na taj dan, a ne običajem prekrivanja križeva. Te se nedjelje u crkvi ne pjeva i ne zvone zvona u znak žalosti zbog skore Isusove smrti. Zbog toga se običaja ta nedjelja naziva *Gluha nedjelja*. Tako je npr. u brojnim čakavskim govorima u Hrvatskoj te u različitim hrvatskim štokavskim govorima (u Hrvatskoj i dijaspori) u kojima se izgovara fonem /h/. U hrvatskim štokavskim govorima u kojima se /h/ ne artikulira, često se rabi inačica *Gluva* (s promjenom *Gluha > Glua* te, nakon umetanja međusamoglasničkoga /v/, > *Gluva*). Tako je u šokačkome Semartinu u mađarskome dijelu Baranje, gdje se rabi ime *Gluva nedjelja*. U hrvatskoj Baranji također se u šokačkim govorima ta nedjelja naziva *Gluva*, npr. *Glüva nedëlja* u ikavsko-ekavskome Luču. Može se pretpostaviti da i racki Hrvati u Dušnoku u mađarskome dijelu Bačke rabe realizaciju s pridjevom *gluva* te da je zabilježena potvrda *Goluva nedjelja* (usp. Franković, 2011: 177) zapravo tiskarska pogrješka. Šokački Hrvati ikavci u Monoštoru i Sonti

rabe fonološku inačicu *Gluvâ nedilja*. U govorima bunjevačkih Hrvata u Bačkoj je *Gluva nêdilja* (usp. Sekulić, 2005: 318). Tako je i u mnogim drugim novoštokavskim ikavskim govorima, npr. u Dalmatinskoj zagori i zapadnoj Hercegovini.

God 1721. papa Benedikt XIII. ustanovio je blagdan Gospe Žalosne u čitavoj Crkvi i odredio da se obilježava u petak prije Cvjetnice. Tako je bilo sve do Pija X. koji je taj blagdan premjestio u rujan. Međutim, u čakavskome Plajgoru u zapadnoj Mađarskoj još se uvijek za petak pred Cvjetnicom rabi ime *Žâlosni piêtāk*. Isto se ime, za isti dan, rabi npr. i u kajkavskim Podravskim Sesvetama u Hrvatskoj, u inačici *Žalôsni pêtêk*, a npr. u čakavskoj Jelsi na Hvaru petak pred Cvjetnicu je *Pêtak od Gôs-pinega pläčä*.

Pučko ime posljednje korizmene nedjelje u čakavskim govorima duž austrijsko-mađarske granice te u blizini austrijsko-slovačko-mađarske tromeđe vezano je uz običaj blagoslivljanja raslinja zvanoga *macice*. Riječ je o vrsti biljke s baršunastim vrhovima. Zato se ta nedjelja najčešće naziva *Macicna nedi(l)ja*, tj. prvi, pridjevski dio toga imena izveden je sufiksom *-ni, -na, -no* iz osnove imenice *mâcica*, npr. u čakavskim i temeljno čakavskim govorima *M"acicna nedija* (Šušev, Gerištof i Kaljštof u Austriji), *Mâcicna nedija* (Pinkovac, Longitolj, Frakanava i Mienovo u Austriji, Unda, Židan, Plajgor i Prisika u Mađarskoj), *Mâcicna nedija* (Mučindrof u Austriji), *M"acicna nedilja* (Filež, Mali Borištof i Pajngrt u Austriji), *M"acicna ned"ilja* (Cindrof u Austriji), *Mâcicna ned"ilja* (Pandrof i Novo Selo u Austriji, Hrvatski Jandrof i Čunovo u Slovačkoj), *Macicna nedilja* (Bajngrob u Austriji). Manji je broj govora u kojima je odnosni pridjev izveden nekim drugim sufiksom. Tako se npr. u Koljnofu u Mađarskoj rabi ime *Maciceva nedija* (usp. Franković, 2011: 179). Tu je pridjevski dio imena izveden iz iste osnove, ali sufiksom *-ev, -eva, -evo* za tvorbu odnosnih pridjeva. Češći je ipak sufiks *-ov, -ova, -ovo*, npr. *Mâcicova nedilja* (Rasporak u Austriji), *M"acicova ned"ilja* (Otava u Austriji), a iznimno se umjesto odnosnoga pridjeva rabi genitiv, npr. *M"acica ned"ilja* (Bielo Selo u Austriji).

7 U Malom Borištofu se govori: *Pred V"azmi je M"acicna nedilja*.

Pridjevski je dio imena posljednje korizmene nedjelje, izveden od imenice *macica*, bio nekoć uobičajen među starosjedilačkim stanovništvom čakavskoga ikavsko-ekavskog dijalekta u središnjoj Hrvatskoj (ponajprije na području današnjega Korduna i Ogulinsko-plašćanske visoravni)⁸. Zato nije začudno što su Hrvati u Hajmašu u Mađarskoj rabili ime *Mâcicova nêdilja*. Hajmaška sintagma *mâcice su svêtili* (tj. blagoslivljali) može se čuti i u Austriji i zapadnoj Mađarskoj (doduše, u drukčijim naglasnim inačicama). U Austriji, u arhaičnome štokavskom Hrvatskom Cikljinu govori se *Mâcična nedilja* (usp. Tornow, 1989: 224), a u arhaičnome štokavskom Bandolu u Austriji *Mâjcova nêdilja*.

Budući da je iz drugih krajeva bilo poznato da se blagoslivljaju palmine grančice, s vremenom se u dijaspori i za palmine grančice počeo rabiti naziv *macice*. Naime, premda do 10. stoljeća nije na taj dan bilo uobičajeno blagoslivljati proljetno cvijeće, palmine grančice, maslinove grančice te ino bilje i raslinje, pučka imena zadnje korizmene nedjelje u hrvatskim su govorima u pravilu motivirana tim običajem. Na taj se način pučko ime posljednje korizmene nedjelje, koje je po postanku motivirano pučkim običajem, značenjski povezalo s novozavjetnim događajem Isusova ulaska u Jeruzalem, kada je bio pozdravljen palminim grančicama.

U Hrvatskom se Grobu u Slovačkoj, pod utjecajem slovačkoga jezika rabi ime *Kvêtna nedîla* (prema slč. *Kvetná nedel'a*). Zbog istoga se utjecaja ime *Kvêtna* rabi i u govoru Novoga Sela u Slovačkoj, premda se u tome govoru usporedno rabi i hrvatsko ime *Cvit'nica*. Upravo pučko blagdansko ime, koje je motivirano običajem blagoslivljanja cvijeća, u Hrvata je u današnje vrijeme najproširenije. U različitim se fonološkim inačicama susreće od Jadrana, preko središnje Hrvatske, Hercegovine i Bosne, do sjeverozapadne Hrvatske te do Slavonije i Baranje, uključujući i različite govore u dijaspori. Hrvati kajkavci u mađarskome Pomurju (npr. u selima Sumarton, Serdahel, Mlinarci, Pustara) rabe ime *Cvetna nedela* (usp. Balažin, 1998: 59). Budući da se u tim kajkavskim govorima iz praslavenskoga jata nije razvio samoglasnik /e/ nego zatvoreno e koje

8 Preostalo starosjedilačko stanovništvo u tim dijelovima Hrvatske ime posljednje korizmene nedjelje više ne izvodi iz imenice *macica* nego je naziva po cvijeću.

se u kajkavštini razlikuje kao poseban fonem u odnosu na „obično“ *e*, to se i ime *Cvetna nedela* izgovara s tim posebnim fonemom, zatvorenim *e* u pridjevu *cvetna*, a tako se izgovara i drugo *e* u imenici *nedela*⁹. Dijaletkatne su kajkavske značajke u imenici *nedela* prepoznatljive i u depalatalizaciji *lj > l*, čestoj u kajkavštini. U šokačkome Olasu u mađarskome dijelu Baranje rabi se ime *Cvjetna nedjelja*. U šokačkome Santovu u mađarskome dijelu Bačke rabi se ime koje je izvedeno sufiksom *-ica* iz odnosnoga pridjeva *cvitni*, *-a*, *-o*, tj. *Cvitnica* (usp. Franković, 2011: 180). U šokačkim bačkim govorima s druge strane državne granice susrećemo sukladno ime *Cvitnica*, npr. u Monoštoru i Sonti. Tako npr. šokačka Hrvatica iz Sonte Ruža Siladev, u svojoj knjizi *Divani iz Sonte* piše: *Rascvate se vrba za Cvitnicu. „cica-Maca“*¹⁰ (usp. Vulić, 2009: 289). Doduše, usporedno se u tim govorima rabi i dvočlano ime *Cvitnâ nedilja*. Ime *Cvitnâ nedilja* zabilježeno je u arhaičnome štokavskom Bandolu u Austriji (usp. Tornow, 1989: 224)¹¹. U bunjevačkim govorima često je ime *Cvitna nedilja* (usp. Franković, 2011: 179), npr. u mađarskome dijelu Bačke u mjestima Čavolj (usp. Franković, 2011: 183) i Gara (usp. Franković, 2011: 184). To ime bilježe i ostali istraživači bunjevačkih Hrvata općenito u Bačkoj, npr. *Cvitna nedilja* (Sekulić, 1991: 341), *Cvitna nêdilja* (Stantić, 2001: 226), ali i općenito u novoštokavskim ikavskim govorima. Temeljno ikavski govor mjesta Tukulja, koje je smješteno na Čepeljskome otoku na Dunavu, južno od Budimpešte, prožet je utjecajem novoštokavskoga ijekavskog dijalekta. Da ikavizama u tome kraju još ima potvrđuje ime *Cvitnica* posljednje korizmene nedjelje, koje je zabilježeno na Čepelju (usp. Franković, 2011: 179, 181).

Da bi se u vjerničkome životu istaknula važnost Isusove Muke, cijeli se tjedan između Cvjetnice i Uskrsa redovito naziva velikim. Tako je i u hrvatskim mjesnim govorima, uključujući i one u sjevernoj dijaspori, pa npr. uz austrijsko-mađarsku i austrijsko-slovačko-mađarsku granicu susrećemo pučka čakavska imena *Viêliki tajêdan* (Longitolj, Gerištof i

9 E. Balažin u svome radu nije imala tehničkih mogućnosti za bilježenje toga fonema.

10 Šokci oko Sombora na Cvjetnicu su nosili *cica-mace* na blagoslov (usp. Šeremešić, 2007: 92).

11 Tornow je znakom \ označavao kratkosilazni naglasak.

Filež u Austriji), *Vi`eliki taj`edan* (Mienovo¹², Pajngrt i Cindrof u Austriji, Novo Selo u Slovačkoj), *Veliki taj`edan* (Hrvatski Jandrof u Slovačkoj). U arhaičnome štokavskom ikavskom govoru Hrvatskoga Cikljina u Austriji rabi se ime *Vèliki t`ajdan* (usp. Tornow, 1989: 340).

Hrvati ekavci u Martincima u mađarskome dijelu Podravine, čiji govor pripada arhaičnomu slavonskom štokavskom dijalektu, rabe ime *Veliki tedan* (usp. Franković, 2011: 178). Hrvati u Hajmašu u Mađarskoj rabili su imenicu *n`edilja* u značenjima 'nedjelja' i 'tjedan'. Budući da u starosjedilačkoga stanovništva u središnjoj Hrvatskoj, tj. stanovništva s govorima temeljenim na čakavskome ikavsko-ekavskom dijalektu (na kojem je temeljen i govor Hajmaša) imenica *nedilja* nema značenje 'tjedan', a to značenje izostaje i u govorima Hrvata u polutisućljetnoj sjeverozapadnoj dijaspori koji potječu iz središnje Hrvatske, jasno je da su predci Hajmašana počeli imenicu *n`edilja* rabiti u značenju 'tjedan' nakon velikoga hrvatskog egzodusa u 16. stoljeću. To se moglo dogoditi pod utjecajem doseljenih novoštokavaca u ispražnjene hrvatske krajeve, tj. prije preseljenja u Mađarsku, ali nije isključen ni naknadni štokavski utjecaj nakon preseljenja u Mađarsku početkom 18. stoljeća. Budući da su imenicu *n`edilja* rabili i u značenju 'tjedan', Hrvati u Hajmašu Veliki su tjedan nazivali *Velika n`edilja*. Isto se ime susreće i kod šokačkih Hrvata u inačici *Velika nedilja* u Santovu u mađarskome dijelu Bačke i s druge strane državne granice u Monoštoru. Bunjevački Hrvati u Mađarskoj također rabe ime *Velika nedilja*¹³ (usp. Franković, 2011: 185), a isto vrijedi i inače za bačke bunjevačke Hrvate (usp. Sekulić, 1991: 341; Stantić, 2001: 341).

U skladu s hrvatskom tradicijom, posljednji dani Velikoga tjedna također se nazivaju velikima. U prijašnjim su se vremenima svi dani u Velikome tjednu redovito nazivali velikima i na svoj način isticali. Tako je u ponekim hrvatskim mjestima još uvijek, premda sve rjeđe. U arhaičnome štokavskom ikavskom Bandolu u Austriji u Velikome se tjednu posebno obilježava i *Vèlika sr`ida* (usp. Tornow, 1989: 317). U Mađarskoj,

12 U Mienovu govore: *Vi`eliki taj`edan je taj`edan pred V`azmi* (tj. pred Uskrsom).

13 Budući da su bunjevački govori novoštokavski, dvočlano ime *Velika nedilja* realizira se s novoštokavskim naglascima.

u šokačkome ikavskom Santovu u Bačkoj, među važne dane Velikoga tjedna pripada i *Velika sriđda*. Ista se realizacija čuje i s druge strane granice u šokačkome Monoštoru. Budući da se toga dana nije mrsilo, u čakavskima Prisiki u Mađarskoj i Čunovu u Slovačkoj taj se dan naziva *Mlična sriđda*.

Ime prvoga dana Svetoga trodnevlja u čakavskim se ikavsko-ekavskim govorima duž austrijsko-mađarske granice leksički uklapa u općehrvatsku jezičnu sliku, a inačice se javljaju poglavito na fonološkoj razni, i to zbog dijalekatnih posebnosti pojedinih mjesnih govora i skupina govora. Susreću se inačice *Vèliki četrtāk* (Bajngrob, Frakanava i Bielo Selo u Austriji, Unda u Mađarskoj), *Vièliki četrtāk* (Mali Borištof, Gerištof i Otava u Austriji), *Vi"eliki četrtāk* (Pajngrt, Rasporak, Cindrof i Novo Selo u Austriji). Inačica *četrtak* izvedena je iz rednoga broja *četrti*. U govorima u kojima se izgovara slijed *er* na mjestu slogotvornoga *r*, rabi se fonološka inačica *četertak*, npr. *Vèliki četertāk* (Prisika u Mađarskoj), *Vièliki četertāk* (Longitolj u Austriji), *Vi"eliki četertāk* (Mienovo i Šuševovo u Austriji), *Vièliki četertāk* (Filež u Austriji, Židan u Mađarskoj). Kao i u prethodnim pučkim imenima, i u pučkim imenima Velikoga četvrtka razlikuju se fonološke inačice s dvoglasom *ie*, ako se pridjev *veliki* izgovara s dugim *e* koje diftongira, tj. događa se promjena *e > ie* (*veliki > vie-lik*). Važno je napomenuti da se u svim čakavskim govorima u Austriji i Mađarskoj, i ikavskim i ikavsko-ekavskim, uvijek rabi pridjev *veliki*, a ne inačica *veli*, koju inače susrećemo u brojnim čakavskim govorima, pa tako i u brojnim govorima čakavskoga ikavsko-ekavskog i čakavskoga ikavskog dijalekta. Međutim, u središnjoj se Hrvatskoj oduvijek rabio pridjev *veliki*. Tako je u *Modruškom urbaru* iz 1486., tako je u današnjim autohtonim temeljno čakavskim govorima Ogulinsko-modruške udoline (npr. u Ogulinu i Oštarijama), tako je u čakavskim govorima potomaka nekadašnjih iseljenika iz središnje Hrvatske u središnju Istru (npr. na područje Ceranščine), a tako je bilo i u govoru Hajmaša u Mađarskoj. U arhaičnome štokavskom ikavskom Bandolu rabi se fonološka inačica *Vèliki četrtak* (usp. Tornow, 1989: 113 i 317).

Pod utjecajem slovačkoga jezika, u čakavskim i temeljno čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u Slovačkoj Veliki se četvrtak naziva

Zeli`eni četrtāk (Čunovo i Novo Selo), odnosno *Zěleni četrtak* (Hrvatski Grob) (prema slč. *Zelený štvrtok*). To je ime motivirano običajem posta, tj. blagovanja povrća na taj dan. Međutim, u čakavskome Hrvatskom Jandrofu u Slovačkoj, sukladno čakavskim govorima u Austriji i Mađarskoj, rabi se leksička inačica *Veliki četrtāk*.

Đ. Franković je u govorima Hrvata kajkavaca u mađarskome dijelu Podravine, sjeverno od Virovitice i Slatine u Hrvatskoj, a istočno od mađarskoga grada Barča, zabilježio realizacije *Veliki četrtak* u svome rodnom selu Lukovišću (usp. Franković, 2011: 179, 186) i *Veliki četvrtak* u selu Bojevu (usp. Franković, 2011: 197). U kajkavskim govorima Lukovišća i Bojeva u mađarskome dijelu Podravine imenica *četrtak*, odnosno *četvrtak* izvedena je od rednoga broja *četrti*, odnosno *četvrti* sufiksom *-(e)k*, karakterističnim za kajkavštinu. Samoglasnik koji se u tome sufiksu razvio iz nekadašnjega poluglasa, u navedenim mjesnim govorima u Mađarskoj ne realizira se kao /e/ nego (kao i na mjestu nekadašnjega jata) zatvoreno *e*, koje se u kajkavštini razlikuje kao poseban fonem u odnosu na „obično“ *e*¹⁴. Hrvati pak u selu Brlobašu, također u mađarskome dijelu Podravine, rabe inačicu *Veliki četvrtak* (usp. Franković, 2011: 195). U tome primjeru susrećemo sufiks *-(a)k* jer govor Brlobaša karakterizira tako snažno kajkavsko-štokavsko prožimanje da se brlobaški može smatrati kajkavsko-štokavskim govorom. Naime, na taj temeljno kajkavski govor vrlo su snažno utjecali govori susjednih Hrvata štokavaca u mađarskome dijelu Podravine. U govorima šokačkih Hrvata u mađarskome dijelu Baranje također se govori *Veliki četvrtak*, npr. u Semartinu (usp. Franković, 2011: 187). U govoru rackih Hrvata u Dušnoku u Bačkoj, čiji govor također pripada slavonskomu dijalektu, Franković je zabilježio slijed *er* na mjestu slogotvornoga *r*, tj. *Veliki četertak* (usp. Franković, 2011: 186). U šokačkome pak Santovu u Bačkoj rabi se inačica *Veliki četvrtak*. Tako je i kod Šokaca s druge strane državne granice u Bačkoj, npr. u Sonti. Kao i svugdje drugdje, tako se i u Sonti u četvrtak

14 Već je spomenuto da se isti taj samoglasnik (zatvoreno *e*) u kajkavštini realizira na mjestu nekadašnjega jata. Đ. Franković, poput E. Balažin, nije imao tehničkih mogućnosti za bilježenje toga fonema.

na večer *zvõna zavěžu*. Ime *Veliki četvrtak* rabe i bunjevački Hrvati u Bačkoj.

U većini čakavskih i temeljno čakavskih govora u Austriji, zapadnoj Mađarskoj i Slovačkoj diftongira dugi samoglasnik /e/ u imenici *petak*, pa se izgovara *pietak*. Odatle npr. realizacije *Věliki piētāk* (Pinkovac u Austriji), *Věliki piētāk* (Bajngrob, Frakanava i Bielo Selo u Austriji, Unda i Prisika u Mađarskoj), *Viěliki piētāk* (Longitolj, Filež, Mali Borištof, Gerištof i Otava u Austriji, Židan i Plajgor u Mađarskoj), *Vi`eliki piētāk* (Kalištof, Mučindrof, Mienovo, Šuševo, Rasporak, Pajngrt, Cindrof i Novo Selo u Austriji, te Novo Selo u Slovačkoj), *Veliki piētāk* (Hrvatski Jandrof i Čunovo u Slovačkoj).

Dvoglas izostaje u temeljno čakavskome govoru Hrvatskoga Groba u Slovačkoj, u kojem se rabi inačica *Věliki pětak*. Također izostaje u arhaičnome štokavskom ikavskom govoru Hrvatskoga Cikljina, u kojem se rabi inačica *Věliki pétak* (usp. Tornow, 1989: 248).

Kod Hrvata kajkavaca u mađarskome Pomurju zabilježeno je ime *Veliki petek* (usp. Franković, 2011: 197). U njihovim je govorima imenica *petek* izvedena od rednoga broja *peti* sufiksom *-(e)k*. Samoglasnik koji se u tome sufiksu razvio iz nekadašnjega poluglasa u govorima pomurskih Hrvata u Mađarskoj ne realizira se kao /e/ nego kao zatvoreno *e* koje se, kako je već navedeno, u kajkavštini razlikuje kao poseban fonem u odnosu na „obično“ *e*. Isto se može reći za realizaciju *Veliki petek* u kajkavskim govorima Bojeva (usp. Franković, 2011: 197) i Lukovišća (usp. Franković, 2011: 179, 194, 197, 198) u mađarskome dijelu Podravine. Arhaični štokavski govori Hrvata u Potonji, kao i govori Hrvata u Martincima, također u mađarskome dijelu Podravine, pripadaju ekavskoj skupini govora slavonskoga dijalekta. Sukladno tomu, zabilježeno je ime *Veliki petak* u Potonji (usp. Franković, 2011: 198) i Martincima (usp. Franković, 2011: 178). Budući da govor njima nedalekoga sela Brlobaša karakterizira, kako je već spomenuto, snažno kajkavsko-štokavsko prožimanje, u tome se govoru također rabi ime *Veliki petak* (usp. Franković, 2011: 195). U govorima šokačkih Hrvata u mađarskome dijelu Baranje također se govori *Veliki petak*, npr. u Semartinu (usp. Franković, 2011: 191), a isto se tako u šokačkome Santovu u mađarskome dijelu Bačke rabi ime *Věliki*

pétak. Tako je i u šokačkih Hrvata u Bačkoj s druge strane državne granice, npr. u Monoštoru i Sonti. Bunjevački Hrvati u Bačkoj s obje strane državne granice također rabe ime *Veliki petak*, npr. u Gari u Mađarskoj (usp. Franković, 2011: 196). Budući da je to dan najvećega posta u godini, tu činjenicu bunjevački Hrvati u Bačkoj ističu i usporedbenim pučkim frazemom *Siroma ko Veliki petak* (usp. Šimčik, 1964: 484). Taj frazem ujedno zorno svjedoči o pučkome poimanju tjeskobe Velikoga petka, a povezuje se s običajem strogoga posta nalik na veliko siromaštvo (usp. Vulić, 1997: 113).

Sukladno imenima Velikoga četvrtka i petka, posljednji se dan Svetoga trodnevlja također naziva velikim, kao i inače u hrvatskoj tradiciji. U čakavskim se govorima u Austriji, zapadnoj Mađarskoj i Slovačkoj to ime susreće u različitim fonološkim inačicama, npr. *Vèlika subòta* (Bajngrob i Frakanava u Austriji), *Vèlika subuôta* (Bielo Selo u Austriji), *Vièlika subòta* (Gerištof u Austriji), *Vèlika subu"ota* (Prisika u Mađarskoj), *Vièlika subu"ota* (Mali Borištof i Otava u Austriji, Židan i Plajgor u Mađarskoj), *Vi"elika subu"ota* (Kalištof, Mučindrof, Šuševo, Mienovo, Rasporak, Pajngrt, Cindrof i Novo Selo u Austriji), *Velika subu"ota* (Hrvatski Jandrof i Čunovo u Slovačkoj). U arhaičnome štokavskom Bandolu u Austriji rabi se inačica *Vèlika subòta* (usp. Tornow, 1989: 323).

U Hrvatskome se Grobu u Slovačkoj za Veliku subotu rabi ime *Bèla sobòta*, a u Novom Selu u Slovačkoj *Bi"ela subuôta*. To je ime rezultat utjecaja slovačkoga jezika (prema slč. *Biela sobota*), a motivirano je običajem blagovanja mliječne hrane (tj. hrane bijele boje) na taj dan, a također i bojom odjeće novokrštenika koji se toga dana oblače u bijelo zbog skoroga krštenja.

U Longitolju u Austriji Velika se subota naziva *Gorist"anje*, a u Undi u Mađarskoj *Gu"oristàjanje*. Naime, u hrvatskim se govorima u Austriji i zapadnoj Mađarskoj glagol *goristati*, odnosno *goristajati* (često s diftongiranim dugim *o > uo*, tj. *guoristati / guoristajati*) rabi u značenju 'uskrsnuti'. Taj je stari hrvatski glagol osobito često zabilježen u starim pjesmaricama, npr. u uskrsnoj pjesmi *Kristuš je gori stal*, odnosno *Kristuš je goristal*. Zbog toga se u mnogim govorima u Austriji i Mađarskoj velikosubotnja večer naziva *Goristàjanje* (npr. u Židanu i Prisiki u

Mađarskoj), odnosno *Gorist"ajanje* (u Pajngrtu u Austriji), *Gu"oristajanje* (npr. u Gerištofu u Austriji), *Krîstuševu Guôristajanje* (npr. u Novom Selu u Austriji), *Gu"orist"ajanje* (npr. u Čunovu u Slovačkoj). *Gorist(aj)anje* započinje u trenutku kada *zvu"one odviêžu*, tj. nakon što završava *Gloria in excelsis deo* i zazvone zvona. Idućega jutra je *Vázám* (npr. u Prisiki i Plajgoru), odnosno u množinskome obliku *Vázmi* (npr. u Undi).

Iznimno je, kao u već spomenutim govorima Longitolja i Unde, tim imenom naknadno obuhvaćen cijeli velikosubotnji dan, a ne samo večer.

U kajkavskome Lukovišću u mađarskome dijelu Podravine posljednji se dan Svetoga trodnevlja naziva *Velika sobota* (usp. Franković, 2011: 179). Šokački Hrvati u Bačkoj rabe ime *Velika subòta*, kako u Santovu u mađarskome dijelu Bačke, tako i s druge strane državne granice, npr. u Monoštoru i Sonti. Ime *Velika sobota* zabilježeno je i u podunavskih Hrvata na Čepeljskome otoku (usp. Franković, 2011: 202). Budući da su novoštokavci, rabe naglasnu inačicu *Vèlika sùbota*.

Zaključne napomene

Premda je u ovome radu predstavljen tek izbor pučkih imena iz pojedinih narječja, dijalekata i skupina govora Hrvata u Austriji, Mađarskoj i Slovačkoj, navedeni primjeri jasno pokazuju da su ta imena dobar pokazatelj podrijetla pojedine subetničke skupine i srodnosti sa sukladnim skupinama u matičnoj domovini ili drugdje u dijaspori. O tome svjedoče i dijalekatne jezične značajke navedenih pučkih imena. Ovom je pak prigodom najvažnije istaknuti činjenicu da su pučka imena korizmenih nedjelja i dana u Svetome trodnevlju u različitim govorima i skupinama govora Hrvata u Austriji, Mađarskoj i Slovačkoj još uvijek sukladna ostalim hrvatskim pučkim imenima, a inojezični su utjecaji rijetki i pojedinačni. Te su činjenice važan pokazatelj podrijetla ne samo čakavskih i kajkavskih govora u dijaspori, nego i štokavskih, čije se hrvatsko podrijetlo često na znanstveno dvojbenačin osporava.

Izvori i literatura

- BALAŽIN, ERIKA (1998) „Preporučane i zabranjene radnje u tradicionalnoj kulturi zaladskih Hrvata“, *Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, knj. 5., Poduzeće za izdavanje udžbenika, Budimpešta.
- BORYŚ, WIESŁAW (1973) „Prasłowiańskie prefiksy imienne *pa-*, *pra-*, *so-*, *o-* w języku serbo--chorwackim“, *Rocznik Slawistyczny*, knj. XXXIV., sv. 1., str. 69. – 81.
- BRABEC, IVAN – HRASTE, MATE – ŽIVKOVIĆ, SRETEN (1958) *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, III. nepromijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb.
- FRANKOVIĆ, ĐURO (2011) *Blagdanski kalendar 1.*, Grad Đakovo – Đakovački kulturni krug, Đakovo.
- SEKULIĆ, ANTE (1986) „Govor bačkih Bunjevaca“, *Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca. Zbornik za narodni život i običaje*, knj. 50., Zagreb, str. 164. – 197.
- SEKULIĆ, ANTE (1991) *Bački Hrvati*, JAZU, Zagreb.
- SEKULIĆ, ANTE (2005) *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- SKOK, PETAR (1972) *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. 2., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- STANTIĆ, ALOJZIJE (2001) *Krux naš svagdanji*, Hrvatski kulturni centar „Bunjevačko kolo“, Subotica.
- ŠEREMEŠIĆ, MARIJA (2007) *Tragovi sjećanja*, NIU Hrvatska riječ, Subotica.
- ŠIMČIK, ANTUN (1964) „Bunjevačke poslovice Blaška Rajića“, *Zbornik za narodni život i običaje*, knj. 42., Zagreb.
- TORNOW, SIEGFRIED (1989) *Burgenlandkroatisches Dialektwörterbuch*, Osteuropa-Institut an der Freien Universität Berlin, Berlin.

-
- VULIĆ, SANJA (1997) „Blagdanska imena i frazemi“, *Riječ*, Rijeka, god. III., br. 2., str. 107. – 114.
 - VULIĆ, SANJA (2005) „Govor Hajmaša u Mađarskoj“, *Čakavska rič*, Split, god. XXXIII., br. 1. – 2., str. 5. – 30.
 - VULIĆ, SANJA (2006) „O govorima Hrvata u Mađarskoj“, *Klasje naših ravni*, Subotica, god. XI., br. 9. – 10., str. 63. – 67.
 - VULIĆ, SANJA (2007) „Govor Hrvata u Mađarskoj koji su podrijetlom sa širega ogulinskoga područja“, *Modruški zbornik*, Modruš, knj. 1., str. 13. – 51.
 - VULIĆ, SANJA (2007) „Prefiksarno-sfiksalna tvorba imenica u gradišćanskohrvatskim idiomima“, *Čakavska rič*, Split, god. XXXV., br. 1., str. 121. – 138.
 - VULIĆ, SANJA (2009) *Vitezovi hrvatskoga jezika u Bačkoj*, NIU Hrvatska riječ – Matica hrvatska Ogranak Subotica, Subotica.
 - VULIĆ, SANJA (2010) „Jezik Modruškoga urbara“, *Čakavska rič*, god. XXXVIII., br. 1. – 2., Split, str. 135. – 153.
 - VULIĆ, SANJA – PETROVIĆ, BERNARDINA (1999) „Govor Hrvatskoga Groba u Slovačkoj“, *Korabljica*, 5., Sekcija Društva hrvatskih književnika i Hrvatskog centra PEN-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu, Zagreb.